

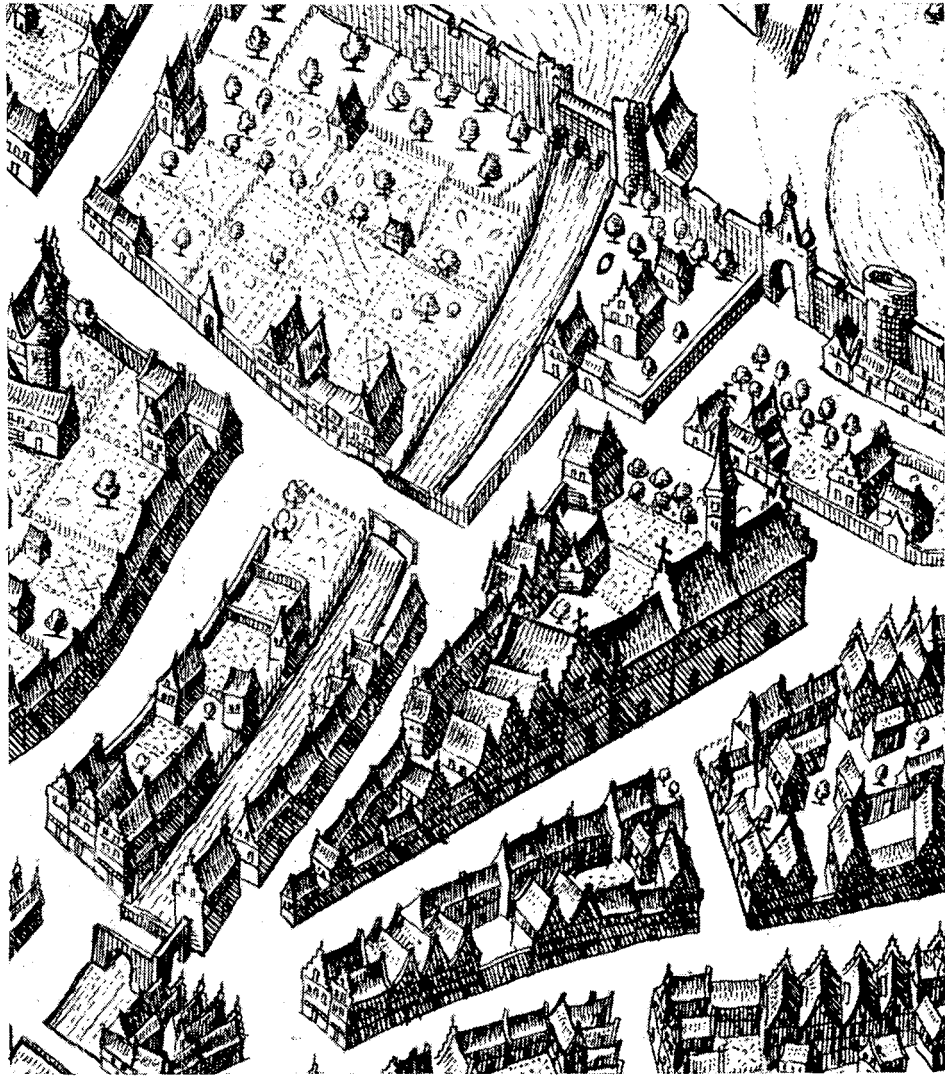
Wijnhuisfonds vijftig jaar Restauratieactiviteiten in Zutphen

Een oude relatie van de Bond Heemschut, de Stichting Wijnhuisfonds te Zutphen bestond onlangs vijftig jaar. Dit jubileum was voor ons aanleiding de secretaris, jhr. mr. M. W. C. de Jonge om een bijdrage over het werk van het Wijnhuisfonds te vragen.

Wie de marktengordel in Zutphen afwandelt wordt in het Zuidelijk uiteinde door een van de fraaiste stadsgezichten verrast. Op de achtergrond de Saltpoort 1444-'46, een zware vierkante onderbouw, waarop, omringd door een omloop met vier arkelortentjes op de hoeken, een smallere achtkantige bovenbouw met hoge leien spits. Het werk is van baksteen met gesloten vlakken, boven enkele vensters en met een boogfries-versiering in de twee geledingen. Het werd ingevoegd in de middeleeuwse stenen vestingengordel. Na korte tijd, in 1465, werd de poort dichtgemetseld en het verkeer afgeleid door een ander stadsdeel, de Spitaalstad. De Saltpoort behield de functie van vestingtoren en kreeg de naam Drogenapstoren naar die van de stadsmuzikant Thonis Drogenap van Grol, die er in 1555 woonde. Door de afleiding van het verkeer kon er op enkele tientallen meters vóór de toren een bebouwing tot stand komen, die de markt afsluit. Blijkens een jaarsteen, die aan de achterkant het huismerk van de bouwmeester draagt, werd daar in 1549 een gebouw opgetrokken, met de topgevel aan de straat, een van de fraaiste voorbeelden in de ontwikkelingsgang van de oud-Gelderse bouwkunst. Aan dit gebouw bleef de naam het Bolwerck verbonden, naar een dwangburcht, die hertog Karel van Gelre in 1532 daar buiten de stadsgracht had laten bouwen om de stad in het gareel te houden. Een twee meter brede steeg bleef toegang geven naar de vestingtoren.

Aan de andere zijde van de steeg werd weer een eeuw later gebouwd. Wegens omzwervend krijgsvolk op het land buiten de steden tegen het einde van de tachtigjarige oorlog werd in 1639 op last van de Raad van State een ruiterswacht gebouwd voor een „Corps de Garde”. Aan dit gebouw is de verbeterde naam „Ruiters Kortegaerd” blijven kleven.

Het werk werd opgedragen aan de Zutphense stadsmetselaar Emont Hellenraet. Hij maakte beneden een paardenstalling, boven

wellicht een wacht-lokaal of hooizolder, het geheel met een bijzonder fraaie, rijk met beeldhouwwerk versierde renaissance voorgevel. Hellenraet was een voortreffelijk en artistiek bouwmeester. Van hem zijn ook bekend de Wijnhuistoren en het pand Lange Hofstraat 3 in Zutphen alsmede het stadhuis in Lochem.

Wie de markt van Zutphen afwandelt wordt verrast met het gezicht op eerstgenoemde drie bouwwerken, uit drie opeenvolgende eeuwen, die in hun verschillende vormtotaal niettemin een zeldzaam harmonische afsluiting vormen.

Restauratie van het Bolwerck.

Wat was de restauratie van het Bolwerck aan de architect A. A. Kok goed besteed. Hij maakte studie van het gebouw en studie

van de historie en gaf later met een uitvoerig artikel in zijn blad Heemschut, jaargang 1941 pagina 3 – hij was secretaris van de Bond Heemschut en redacteur van het blad – verslag van zijn onderzoek, verantwoording van zijn werk en een historisch beeld van het gebouw en zijn bewoners. Volgende overdrukken van het artikel werden ten behoeve van de donateurs van het Wijnhuisfonds verstrekt. Ook kwam Kok voor de vereniging de Kunstkring te Zutphen een voordracht houden om de toehoorders zijn liefde voor het monument mee te geven, waarbij hij een van zijn geliefde gezegden liet horen; dat de bouwmeester zijn werk doet, doch daarna de tijd het werk moet „voltoeien”.

Het was gedeeltelijk terug-restaureren naar de oude toestand. Er waren in het werk

Deel van de stadsplattegrond van Zutphen door Nic. van Geelkercken; uitg. Joh. Blaeu. In het centrum het Adamansklooster

volstrekt betrouwbare en voldoende gegevens omtrent de oude toestand gevonden. Men behoeft de afbeeldingen slechts te vergelijken om te zien welk een spectaculair resultaat de restauratie had.

Men kan zich afvragen hoe heden ten dage een desbetreffende restauratie-aanvraag door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zou worden beoordeeld. Terug-restaureren is niet meer in de mode, doch er is een escape wanneer het doel is stuitende wanstaltigheid weg te nemen. Er was echter in de geveltop zoveel van het oude werk over dat wij de beoordeling van een aanvraag met

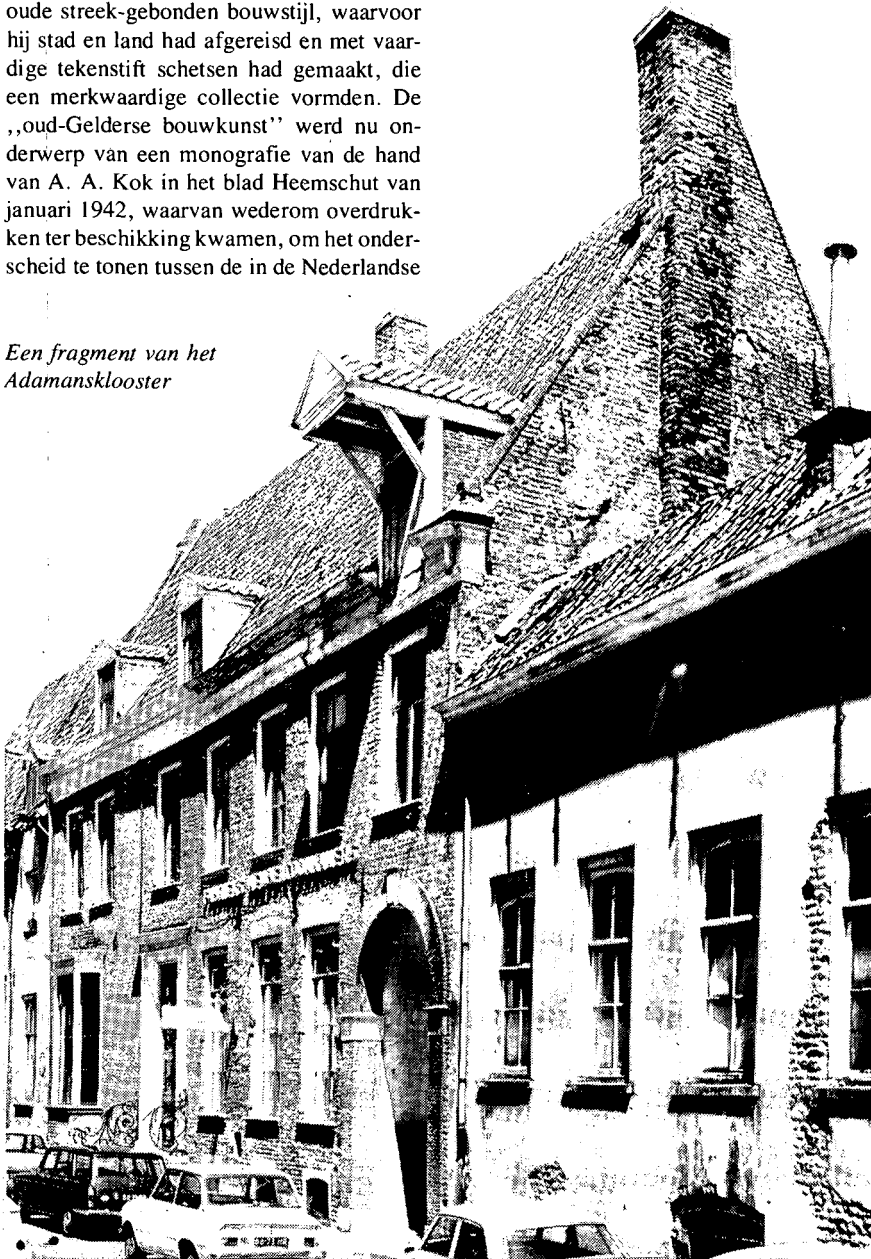
vertrouwen tegemoet zouden zien. Overigens is het gesprek over het terug-restaureren blijkens de plannen voor het paleis het Loo nog niet afgelopen.

De oud-Gelderse bouwkunst.

Het restauratiewerk van de oud-Gelderse gevel van het Bolwerck bracht het contact met de litterator Mr. W. J. van Balen, zoon van de redacteur van de Zutphense Courant uit de vorige eeuw C. L. van Balen. Laatstgenoemde had een studie gemaakt van een oude streek-gebonden bouwstijl, waarvoor hij stad en land had afgereisd en met vaardige tekenstift schetsen had gemaakt, die een merkwaardige collectie vormden. De „oud-Gelderse bouwkunst” werd nu onderwerp van een monografie van de hand van A. A. Kok in het blad Heemschut van januari 1942, waarvan wederom overdrukken ter beschikking kwamen, om het onderscheid te tonen tussen de in de Nederlandse

gewesten overgeleverde inheemse bouwkunst en de Europese import-stijlen. Over de laatste is veel gepubliceerd, maar aan de volkskunst der gewesten is nog weinig aandacht besteed. De oud-Gelderse bouwkunst vond haar bakermat in de IJsselsteden en de verspreiding voornamelijk Oost- en Zuidwaarts tot in het Munsterland en het Kleefse. De kenmerken zijn hoofdzakelijk de verticale geleding van de gevel in naar voren springende muurdammen of lisenen, boven vaak verbonden door een korfboog, waar-

Een fragment van het Adamansklooster

bestemming tot bibliotheek, die er tot bloei is gekomen en er tot heden gevestigd is. De verwerving in 1937, de restauratie in 1939-40 en de gezamenlijk daartoe gebrachte offers vormden een teken en een aansporing voor het bestuur én voor de burgerij, waardoor het Wijnhuisfonds werkelijk tot ontplooiing kon komen. De stichting was in 1927 opgericht door de Gemeenteraad, als compensatie voor de last, die bij een gemeentelijke monumentenverordening van 1926 op de schouders van de monumenteneigenaren was gelegd, met het doel deze

Ruiter Kortegaerd; ruiterswacht van het Corps de Garde Pelikaanstraat 4

Het Bolwerck vóór de restauratie

Het Bolwerck na de restauratie

eigenaren bij te staan bij onderhoud of restauratie. De eerste jaren werd er veel verzet uit de burgerij ondervonden, terwijl de stichting bij gebrek aan middelen ook niets kon ondernemen, zodat de tijd moest worden gebruikt om enig kapitaal te vormen. Naderhand bleek het zeer nodig de statuten te verruimen, zodat de stichting naast het werk voor derden ook eigen activiteiten kon gaan bedrijven, waarvan dan ook een goed gebruik is gemaakt.

Vijftigjarig bestaan

Op 19 juni jl. was de dag aangebroken, waarop het Wijnhuisfonds het jubileum heeft gevierd in een feestelijke vergadering in de burgerzaal van het stadhuis met ruim 200 van de in totaal circa 1200 tellende donateurs. Ter gelegenheid hiervan was een jubileumboekje uitgegeven, (zie oktober.nr. 1977), waarin de voornaamste wer-

tussen de velden met deur en vensters, terwijl in later periode, zoals bij het Bolwerck tevens een horizontale geleding met vooruitspringende waterlijsten wordt toegepast, waardoor de lisenen niet meer doorlopen, maar in elke verdieping in een korbboog eindigen. De gevelbeëindiging is oorspronkelijk wel met kantelingen, vaak met trappen met kaplaag afgedekt en op de hoeken met pinakels gesierd, overhoeks geplaatst, ronde en op verschillende wijze geprofileerde pinakels. Soms vindt men ook geheel of ten dele de in- en uitgezwakte olijf-vorm, al dan niet onderbroken door pinakels.

Ontstaan van het Wijnhuisfonds

Het Bolwerck bleef de zetel van het Wijnhuisfonds en werd overigens verhuurd met

ken der vijftigjarige periode in woord en beeld weergegeven zijn. Hoogtepunt der vergadering was een voordracht van prof. Dr. Ir. C. L. Temminck Groll te Utrecht over „vijftig jaar monumentenzorg”, waarin de omstandigheden van en de opvattingen over de monumentenzorg in dit tijdvak de revue passeerden. Na een theeschenkerij was er een orgelconcert in de Walburgskerk. Tot slot een receptie in de Burgerzaal en gelijktijdig gelegenheid tot bezichtiging in groepjes van Huize Van de Kasteele.

Huize Van de Kasteele.

De jongste aanwinst van grote importantie, een magnifiek huis aan het oudste plein van de stad. De kern van het gebouw zal omtrent 1568 zijn ontstaan op de plaats, waar zich tevoren „het bussenhuis van 's Gravenhof” bevond, d.w.z. de wapenbewaarplaats van de grafelijke burg, waarvan de tufstenen fundering in de onmiddellijke nabijheid, op het plein genaamd 's Gravenhof, is gevonden.

De domeinbeheerders van Philips II, opvolger in het landsheerlijk gezag, gaven het in staat van verval verkerende bussenhuis aan een enkele jaren tevoren opgericht weeshuis, waarvoor toen vermoedelijk ter plaatse een nieuw gebouw is opgericht. Het weeshuis is daar een eeuw gebleven. Het gebouw was toen te klein en kwam ter beschikking voor particuliere bewoning. In 1733 liet Borchard van Heeckeren tot Waliën, burgemeester van Groenlo en gecommiteerde ter Staten-Generaal verbouwingen uitvoeren, waardoor het de tegenwoordige gedaante kreeg. Hij verkreeg ook van het stadsbestuur toestemming huis en hof af te scheiden van de straat door een „balustrade”, d.i. het fraaie smeedijzeren sierhek met zandstenen pilaren, dat men er nu vindt. Aan het gebouw is de naam Huize Van de Kasteele naar de laatste bewonersverbonden gebleven. De laatste 45 jaar was het in gebruik bij de Vereniging Pro Senectute.

Tenminste even belangrijk als de verwerving is de nieuwe bestemming tot Opleidings- en Studiecentrum voor de Rechterlijke Macht. De ontvangzaal met geschilderd behangdoek kreeg de bestemming van conversatiezaal.

Verder zijn er beneden drie auditoria, boven een bibliotheek, een studiezaal en vertrekken voor de staf en de administratie. Een

zijvleugel dient tot logies voor de cursisten, die elk een eigen kamer hebben; het belendend gelegen hotel 's Gravenhof zorgt voor de menage.

Huidige activiteiten.

Maar nu is het tijd iets mede te delen over datgene waarmee het Wijnhuisfonds zich thans bezig houdt. Daarbij kan voorop worden gesteld dat de monumentenrestauratie ten gevolge van de subsidiestop is overleden, zodat enkel gewerkt wordt in het kader van de stadsvernieuwing. Ook deze is sterk ingeschrumpeld, doordat het plafond van de subsidies niet geïndexeerd wordt, zodat er reeds vijf jaar à 12% terugloop ingebakken zit. Bovendien is begin dit jaar het subsidiepercentage van V.R.O. 5% teruggezet. Resultaat is dat de kostbare werken uitsluitend binnen bereik van een financiële elite zullen komen, hetgeen niet de bedoeling was.

Adamanshuis.

Tussen Oude Wand, Komsteeg en Rijkenhage ligt een driehoekig terrein met gesloten bebouwing, waarvan het Oostelijk deel in de 15e en 16e eeuw een vrouwenconvent vormde, naar een van de oprichters genaamd Adamanshuis, gewijd aan St. Agnes en daarom ook bekend als Sint Agnietenconvent. Het convent stond onder invloed van de Moderne Devotie.

Door de hervorming werd het convent opgeheven en kregen de gebouwen in hoofdzaak bestemming tot particuliere woonhuizen. De Westelijke en Zuidelijke vleugel hebben nog in hoofdzaak de gedaante uit de tijd van het convent behouden. Het gehele complex behield nog tot op onze tijd in hoofdzaak een woonbestemming. Het wonen om de fraaie, weder in te richten, kloosterhof zal stellig een bijzondere voldoening schenken.

Na een jaar besteed aan verwerving en twee

Fraai smeedijzeren sierhek met zandstenen pilaren: toegang tot Huize Van de Kasteele

jaren aan plannen maken, goedkeuring en subsidie vragen is het zover dat een eerste ronde bestaande uit vier woonhuizen van het totaal aantal van ca. 12 aanbesteed kan worden.

Ter gelegenheid van het jubileum bood het dagelijks Gemeentebestuur onder voorbehoud van wettelijk vereiste goedkeuring ten geschenke aan de inrichting van de binnenhof: bestrating, riolering, straatverlichting, restauratie van de toegangspoorten en de groenvoorziening, een ongelooflijk fraai en royaal geschenk, waarmee het Wijnhuisfonds zich dan ook bijzonder verblijd toonde. Het is voor de stichting, die uitsluitend in vrije tijd bestuurd en gedreven wordt, een grote onderneming, waarvan de bouwkundige restauratiekosten tussen de drie en vier miljoen gaan bedragen.

Overige werken.

Er zijn twee werken in uitvoering aan de Bornhovestraat, die beide nog elementen van de oorsprong uit de middeleeuwen over hebben. Nog een zevental werken, waarvan de bouwkosten ca. 2,5 miljoen bedragen, liggen gereed voor aanbesteding. Bovendien is nog een flink aantal plannen in voorbereiding.

Hiermede zijn enkele evenementen gegeven uit het vijftigjarig bestaan van een restaurerende instelling in een kleine provinciestad, zwaar gefrustreerd door de subsidiestop, daarom door het regeringsprogramma voor de stadsvernieuwing in een activiteits-explosie geraakt, en dat welbewust door het inzicht dat zulke programma's altijd inschrompelen.

M. W. . de Jonge